

JÄRKI PITÄISI OLLA MUKANA VAI JÄRJEN PITÄISI OLLA MUKANA?
NESESSIIVIRAKENTEEN SUBJEKTIN SIJA SANOMALEHTIKIELESSÄ

Suomen kielen
kandidaatintutkielma
Oulun yliopisto
13.1.2017

Fanni Anttila

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkielman aihe ja tutkimusongelma	1
1.2. Aikaisempi tutkimus	3
1.3. Tutkimusaineisto	7
2. TEORIA JA MENETELMÄT	9
2.1. Nesessiivirakenteesta	9
2.2. Tutkimusmenetelmät	13
3. ANALYYSI	15
3.1. Syntaktiset piirteet	15
3.2. Semanttiset piirteet	21
3.3. Yhteenveto	24
4. PÄÄTÄNTÖ	27
LÄHTEET	29

1. JOHDANTO

1.1. Tutkielman aihe ja tutkimusongelma

Tutkin kandidaatintutkielmassani suomen kielen välttämättömyyttä ilmaisevan nesessiivirakenteen subjektin sijaa sanomalehtikielessä. Nesessiivirakenteen subjektin sija on kielenhuollon suosituksen mukaan genetiivi. Genetiivisijainen subjekti on esimerkiksi lauseessa *Hälytyskellojen pitäisi soida*. Normatiivisen kieliopin suosituksesta huolimatta genetiivisubjektin rinnalla esiintyy yleisesti myös nominatiivisijainen subjekti. Esimerkkitapaus nominatiivisubjektillisesta nesessiivirakenteesta on lauseessa *Reitti pitäisi soveltua myös erikoisryhmille*. Tutkielmassani tarkastelen tätä subjektin sijan vaihtelua. Tutkimuksessani kiinnitän huomioni siihen, miten nesessiivirakenteeseen kuuluvan A-infinitiivimuotoisen verbin syntaktiset ja semanttiset piirteet vaikuttavat siihen, missä sijassa subjekti on. Tutkimuskysymyksiäni ovat seuraavat:

1. Miten A-infinitiivimuotoisen verbin ympärille muodostuva lauserakenne vaikuttaa nesessiivirakenteen subjektin sijaan?
2. Miten A-infinitiivimuotoisen verbin semanttiset ominaisuudet vaikuttavat subjektin sijanvalintaan nesessiivirakenteessa?

Sanomalehtien tekstit ovat luonteeltaan hyvin norminmukaisia. Tämän vuoksi oletan, että genetiivisubjektillisiä nesessiivirakenteita löytyy korpukselta helpommin kuin nominatiivisubjektillisiä. Toisaalta Laitisen (1992: 19) mukaan nominatiivia voi käyttää myös kielenhuollosta kiinnostunut kirjoittaja.

Nesessiivirakenteessa nesessiiviseen predikaattiin liittyy A-infinitiivin perusmuoto. Nesessiivisiin predikaatteihin kuuluvat esimerkiksi verbit *pitää* ja *täytyy* sekä yhtymä *on syytä*. Rakenteen finiittiverbi on aina yksikön kolmannessa persoonassa. Nesessiivirakenteen tunnusmerkki on genetiivimuotoinen subjekti, mutta tietyin ehdoin myös partiivi- tai nominatiivisubjektit ovat mahdollisia. Usein rakenne on myös subjektiton. (VISK 2008 § 505.) Näistä tapauksista kerron tarkemmin luvussa 2.1.

Tutkielmassani yksi keskeinen termi on verbiketju. Verbiketju tarkoittaa kaksi- tai useampiverbistä predikaattia, joka muodostuu jostain modaalisesta tai abstraktista verbistä sekä jostain infinitiivistä, joka on yleensä A-infinitiivin perusmuoto. Tällainen verbiket-

ju on esimerkiksi lauseessa *Sinun kannattaisi opiskella saksaa*. Eräiden verbien yhteydessä verbiketjuun liittyy MA-infinitiivi, kuten lauseessa *Johtaja oli sattunut olemaan juuri silloin paikalla*. Verbiketju voi myös muodostua vaikutelmaverbistä, kuten *näyttää*, ja referatiivirakenteesta, kuten esimerkiksi lauseessa *Serkukset näyttävät tulevan hyvin toimeen keskenään*. (VISK 2008 § 496.) Oman kandidaatintutkielmani kannalta oleellisia tapauksia ovat verbiketjut, jotka ovat ensimmäisenä mainitsemaani tyyppiä. Verbiketjuissa on finiittinen apuverbi sekä infiniittinen pääverbi, jonka valenssista lauseen rakenne riippuu (VISK 2008 § 450). Kandidaatintutkielmassani keskityn tutkimaan sitä, miten nesessiivirakenteen A-infinitiivimuotoinen pääverbi vaikuttaa siihen, onko subjekti nominatiivissa vai genetiivissä.

Rajaan kandidaatintutkielmassani tarkastelun kohteeksi vain verbiketjut, joissa nesessiiviverbinä on *pitää* ja pääverbinä A-infinitiivi. Laitisen (1992: 28–38) mukaan suomen murteiden kolme keskeisintä nesessiiviverbiä ovat *pitää*, *täytyä* ja *tarvita*. Niiden käytössä on alueellisia murre-eroja, mutta yleiskielessä ne ovat melko synonyymisiä verbejä. Nesessiivisistä predikaateista omaan tutkimukseeni käsiteltäviksi valitsin juuri *pitää*-verbin sisältävät verbiketjut pitkälti siksi, että ajattelen *pitää*-verbin olevan jollain tapaa prototyyppinen nesessiiviverbi. Toinen mielestäni prototyyppinen vaihtoehto olisi *täytyä*-verbin sisältävät verbiketjut. Haettuani aineistooni esimerkkitapauksia Korp-korpuksesta samanlaisilla hakukriteereillä huomasin, että *pitää*-verbin sisältäviä verbiketjuja löytyi 59 811 ja *täytyä*-verbin sisältäviä verbiketjuja 10 590. *pitää*-verbillä hakutuloksia tuli siis lähes kuusinkertainen määrä verrattuna *täytyä*-verbin sisältäviin hakutuloksiin. Kangasniemen mukaan (1992: 345) *täytyä*-verbiä ei käytetä juurikaan kielto-
muodoissa. En halunnut rajata aineistostani pois kielto-
muotoja, joten tämäkin tukee valintaani *pitää*- ja *täytyä*-verbien välillä. Hakanen (1993: 181–183) mainitsee omassa tutkimuksessaan, että Lauseopin arkiston yleiskielen aineistossa nesessiivirakenteen yhden päätyypeistä, joka sisältää rakenteen (*jonkun*) *pitää* / *tulee* / *täytyy olla t. tehdä* (*jotakin*), tavallisimmat nesessiiviverbit ovat *pitää* ja *tulee*. Näitä verbejä esiintyy hänen aineistossaan lukumääräisesti yhtä paljon. Hakanen myös mainitsee *pitää*-verbin olevan yleisin nesessiiviverbi lehtikielessä.

1.2. Aikaisempi tutkimus

Nesessiivirakenteen subjektin sijanvalintaa on aikaisemminkin tutkittu. Lea Laitinen on tutkinut nesessiivirakenteen subjektia murteiden pohjalta väitöskirjassaan *Välttämättömyys ja persoona. Suomen murteiden nesessiivisten rakenteiden semantiikkaa ja kieliooppia* (1992). Laitinen on tutkinut sitä, milloin nominatiivi on mahdollinen subjektin sija nesessiivirakenteessa. Aineistonsa hän on kerännyt kolmen yleisimmän suomen nesessiiviverbin eli *täytyä*-, *pitää*- ja *tarvita*-verbien muodostamista rakenteista. Kirjakielen normin mukaan eksistentiaalisissa nesessiivirakenteissa subjektin sija on nominatiivi, ja Laitisen tutkimuksen mukaan ne saavat nominatiivisubjektin myös murteissa (– – *tarttis ollak kukkonkannukseen karsittu **semmonen köppi***), mutta normista poiketen myös muut kuin eksistentiaalisten tapausten subjektit voivat olla nominatiivissa. Laitisen tutkimuksen mukaan genetiivi on yleistynyt agentiivisen subjektin sijaksi (– – *Ko **lukkarin piti veisuuttaa**, niin tooli nousi ja lukkarin housutki repes* – –), kun taas nominatiivi on yleistynyt ei-agentiivisen subjektin sijaksi (*kylä siinä **silmät auki ollat tarttee***). Nesessiivirakenteen genetiiviä on pidetty myös välttämättömyyden kokijan sijana. Tällöin genetiivi rajautuu elollistarkoitteisen substantiivilausekkeen sijaksi (***Merimiehen täyty myäntyä** sit siihen kauppaan* – –). (Laitinen 1992: 70–74, 263.)

Laitinen (1992: 212) kertoo *pitää*-, *täytyä*- ja *tarvita*-verbien yhteisten modaalitehtävien, semantiikan ja morfosyntaktisen käyttäytymisen osoittautuneen murteissa yhtenäiseksi ilmiöksi. Puhuja esittää näiden nesessiiviverbien avulla tilanteen ainoaksi mahdollisuudeksi. Laitisen aineisto osoittaa, että *pitää*-verbin kohdalla genetiivisubjekti esiintyy intransitiivisen verbin kanssa useammin kuin nominatiivisubjekti. Nominatiivisubjektillisia tapauksia intransitiiviverbin yhteydessä on Laitisen aineistossa yhteensä 136, kun taas genetiivisubjektillisia on 297. Selvä ero on sillä, onko intransitiiviverbin yhteydessä esiintyvä genetiivisubjekti eloton- vai elollistarkoitteinen. Elotontarkoitteinen genetiivisubjekti esiintyy intransitiiviverbin yhteydessä 42 kertaa, kun taas elollistarkoitteinen 255 kertaa. Elotontarkoitteinen nominatiivisubjekti taas esiintyy 40 kertaa, mutta elollistarkoitteinen nominatiivisubjekti ei kertaakaan. Transitiiiverbin yhteydessä esiintyy vain 46 nominatiivisubjektia. Genetiivisubjekteja sen sijaan esiintyy Laitisen aineistossa transitiiiverbin yhteydessä 348 kappaletta. Elollistarkoitteinen genetiivisubjekti esiintyy Laitisen aineistossa transitiiiverbin yhteydessä 341 kertaa, kun taas elotontarkoitteinen vain 7 kertaa. Nominatiivisubjektin kohdalla ero on myös suuri, mutta

ei yhtä huomattava kuin genetiivisubjektin kohdalla. Elotontarkoitteisen nominatiivisubjektin saa Laitisen aineistossa transitiivilauseista 7 tapausta, kun taas elollistarkoitteisen 39. (Laitinen 1992: 78.)

Siina Autio on tutkinut pro gradu -työssään *Nesessiivirakenteet tamperelaisnuorten puhekielessä. Morfosyntaktis-semanttinen analyysi* (2014) tamperelaisnuorten puhekielessä esiintyviä nesessiivirakenteita. Autio on tarkastellut myös subjektin semanttisia rooleja ja sijojen elinvoimaisuutta nykynuorten puhekielessä. Hänen analyysinsä inspirojana on agentiivisuushypoteesi, jota on esitellyt Terho Itkonen (1974: 391) ja jota Laitinenkin (1992: 13–14) väitöskirjassaan esittelee. Sen mukaan nesessiivirakenteissa infinitiivin subjektin genetiivimuoto osoittaa agentiivisen roolin läsnäoloa. Autio kertoo, että ennen aineiston analysointia semanttisten roolien kannalta on oleellista määritellä elollisuus- ja elottomuuskategorioiden. Oman tutkimuksensa kannalta Autio ei ole kokenut tarpeelliseksi tehdä kovinkaan tarkkaa elollisuuskategorisointia. Hän on jakanut elolliset entiteetit kahteen ryhmään: inhimillisiin ja kollektiiveihin. Kollektiiveihin kuuluvat esimerkiksi sellaiset entiteetit kuten kirkko, koulu ja valtiot. Elotontarkoitteisia entiteettejä hän nimittää elottomiksi. (Autio 2014: 68–69.)

Aution tutkimuksessa ilmisubjektin sisältävien nesessiivirakenteiden osuus on aineistossa pieni, joten hän ei voi pienen määrän vuoksi tehdä kovin luotettavia yleistyksiä. Nominatiivi näyttää yleistyneen tamperelaisnuorten puheessa tapauksiin, joissa subjektitarkoite on eloton. Esimerkkinä tällaisesta lausumasta Autio (2014: 73) mainitsee esimerkkitapauksen (1):

- (1) **Lasse:** *öö öö ruotsia ei vaan lähinnä **ruotsi pitäis olla** vapaaehtosena kylä nää muut aineet nii*

Myös sellaiset inhimilliset entiteetit, jotka eivät ole vastuullisia toimijoita lauseen kuvaamassa toiminnassa, voidaan Aution mukaan ilmaista nominatiivilla. Tällainen nominatiivisubjekti on Aution (2014: 71) esimerkissä (2):

- (2) **Leri:** *— — ehkä jopa **kakstoistavuotiaat ni, ei tarvis ni kattellan** noita ja, em mä tiä.*

Useimmin inhimillistarkoitteisen subjektin sija osoittautuu Aution tutkimuksessa kuitenkin genetiiviksi. Tällaisesta lausumasta, jossa on inhimillistarkoitteinen subjekti, Autio (2014: 71) mainitsee esimerkiksi tapauksen (3):

- (3) **Lassi:** näyttää siltä, mitä **lukiolaisem pitäs** osata alusta asti siitä semmosta niijku, niijku, suaraa paahtoo – –

Autio käy nesessiivirakenteiden subjektien semanttisia rooleja läpi jakamalla roolit pareihin. Roolipareja ovat agentti ja aktori, teema ja patientti sekä kokija ja vastaanottaja. Agentin ja aktorin roolit ovat inhimillisiä tai kollektiivisiä toimintaan kykeneviä entiteettejä. Niiden ero on syntaktinen, mutta Aution mukaan niissä on havaittavissa myös merkitysero: agentin voidaan katsoa olevan toiminnallisempi kuin aktorin. Aktorilta puuttuu ilmiobjekti, kun taas agentilla on objekti. Agentti on transitiivi- ja aktori intransitiivilauseen subjekti (Autio 2014: 31). Merkitystensä puolesta kategoriat ovat kuitenkin hyvin lähellä toisiaan. Agentin ja aktorin sija Aution aineistossa on lähes yksinomaan genetiivi, kuten esimerkiksi lauseessa – – *mitä koulum pitäs kasvattaa tota, terveitä raittiita hyvätapasia nuoria* – –. Agentin ja aktorin kategoriaan kuuluu myös Aution aineistossa nominatiivisubjektillisiä lauseita, kuten esimerkiksi lause *no joo ja mum mielestä ne pitäis ehkä vähän niijku, mum mielestä niijku mainostaa enemmän, niitä mahdollisuuksia.* (Autio 2014: 70–72.)

Teema taas on merkitykseltään laaja roolikategoria, ja teemasubjektin tarkoite voi olla inhimillinen tai eloton. Autio (2014: 31) määrittelee teeman Laitisen (1992: 62) mukaan. Laitinen kertoo laskevansa teemasubjektin ryhmään eksistentiaalisten (*Sieltä piti kuuluu huuto*), predikatiivisten (*Pyykki piti olla kuivaa*) ja ei-eksistentiaalisten lokaalitaalivirakenteiden (*Pyykki piti olla narulla, Pyykki piti olla isällä*) subjektit. Lisäksi Autio luokittelee teemakategoriaan sellaisten lauseiden subjektit, joiden infinitiivin ensisijainen merkitys on konkreettinen, mutta jotka elottomien subjektien yhteydessä ilmaisevat kuvaannollista toimintaa, esimerkiksi *mennä*. Teemasubjekti on Aution aineistossa esimerkiksi lauseessa *vanhempiem pitää ollas semmosia että ne, on ajan tasalla* – –. Patientin (Autio 2014: 73) tarkoite taas on eloton tilanmuutoksen kokija. Patienttissubjekti on Aution (2014: 73) mukaan esimerkiksi lauseessa – – *kylä tohonki olis jonkillainen tuki tarvinnu olla*. Teeman ja patientin kohdalla nominatiivisija on Aution tutkimuksessa elinvoimaisin.

Kokija ja vastaanottaja ovat elollisia olentoja. Kokijan rooli on ainoa, joka on mahdollinen vain korkeasti elollisille, inhimillisille olioille. Sen sija on Aution tutkimuksessa muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta genetiivi. Kokijasubjekti on esimerkiksi lauseessa *kyllä pitäs sis, ihmisen ymmärtää että, että juovuksiss_ei saa ajaa*. Kun subjektin rooli on vastaanottaja, lausuma ei implikoi subjektin aloitteellisuutta tai toiminnallisuutta. Vastaanottaja on Aution tutkimuksessa patientin lisäksi harvinaisin subjektin rooli. Autio tulkitsee myönteiseksi vastaanottamiseksi myös voittamisen (*ruatsalaisia mollataaj ja tiätystim mollataan koska suomalaistenhan nyp pitäs aina voittaa*). Yhteenvedossa Autio kertoo, että jo näinkin pienestä aineistosta voi huomata, etteivät nominatiivi ja genetiivi subjektin sijoina liity vain tietynlaisiin roolikategorioihin, vaan molemmat sijat esiintyvät kaikissa kategorioissa. (Autio 2014: 70–78.)

Suomen kielen genetiivisijaa on aikaisemmin tutkinut Minna Jaakola väitöskirjassaan *Suomen genetiivi* (2004). Jaakola (2004: 13) jakaa genetiivikategorian neljään syntaktiseen tyyppiin sen perusteella, mikä on genetiivialkuisen rakenteen edussana. Edussana voi olla substantiivi (*Pekan auto*), adpositio (*pöydän alla*), adjektiivi tai adverbi (*kivenkova, kauhean hienosti*) tai verbinmuoto (*lasten täytyy mennä*). Näistä viimeisenä mainittu tyyppi, verbinmuoto, on oman tutkimukseni kannalta keskeisin syntaktinen tyyppi. Tätä Jaakola nimittää V-genetiiviksi eli verbin argumenttina olevaksi genetiiviksi. Sen tarkastelussa Jaakolalla on lähtökohtana genetiiviargumentin ja infiniittisen tai finiittisen verbinmuodon suhde. (Jaakola 2004: 229.)

Aimo Hakanen (1993) on tarkastellut erityyppisten nesessiivi-ilmausten esiintymistä nykysuomen yleiskielen eri tekstilajeissa. Hakasen mukaan nesessiiviksi tulkittavat ilmaukset merkitsevät 'pakkoa, velvollisuutta, välttämättömyyttä' eli täyttävät semanttisen ehdon 'on pakko, että x'. Nesessiivisyys siis sijoittuu modaalisuuden asteikossa vastakkaiseen ääripäähän, kun toisessa ääripäässä on mahdollisuus. Modaalisisissa asteikoissa on jokaisessa vähintään kaksi modaalisuuden astetta (Hakulinen & Karlsson 1979: 262). Hakanen (1993) on tarkastellut Lauseopin arkiston yleiskielen korpukseen sisältyviä tekstiyksiköitä, joita kaikkiaan on 30. Tekstiüksiköitä ovat esimerkiksi hallinnon kieli ja virkakieli, sanomalehtien kieli ja aikakauslehtien kieli. Hakanen (1993) on jakanut nesessiivirakenteet kolmeen päätyyppiin, joita ovat NR1 = (*jonkun*) *pitää / tulee / täytyy olla t. tehdä (jotakin)*, NR2 = (*jonkun*) *on oltava t. tehtävä (jotakin)* ja NR3 = (*jonkun*) *on pakko / syytä / välttämätöntä olla t. tehdä (jotakin)*. Taulukosta 1 (Hakanen

1993: 180) käy ilmi, että murteissa NR1 on tyypeistä yleisin. Yleiskielessä se on toiseksi yleisin, ja yleiskielen yleisimpänä ryhmänä on NR2.

Omassa tutkimuksessani haluan subjektin elollisuuden tai elottomuuden sijaan keskittyä siihen, millainen vaikutus A-infinitiivimuotoisella verbillä on nesessiivirakenteen subjektin sijanvalinnassa. Rakenteen subjektin ja pääverbin semantiikka liittyvät yhteen, mutta haluan tutkimuksessani selvittää, syventyykö ymmärrys sijavaihtelusta, kun näkökulma vaihtuu subjektin tarkoitteen tarkastelusta pääverbin tarkasteluun. Haluan selvittää, vaikuttavatko esimerkiksi syntaktinen lausetyyppi ja verbin saamat täydennykset subjektin sijanvalintaan tai esiintyykö nominatiivi- tai genetiivisubjekti tietynlaisissa semanttisissa verbiluokissa. Koska aikaisemmat tutkimukset ovat käsitelleet sijan vaihtelua lähinnä puhekielen ja murteiden osalta, haluan täydentää tutkimuskenttää tutkimalle ilmiötä kirjoitetussa kielessä. Tutkin, miten sanomalehtien kielessä nesessiivirakenteen *pitää* ja A-infinitiivimuotoinen verbi sekä subjekti toimivat keskenään. Lehtikieli on yleiskielistä ja noudattaa kielenhuollon suosituksia. Tällä saattaa olla vaikutusta myös omaan tutkimukseeni.

1.3. Tutkimusaineisto

Olen käyttänyt aineistoni hankintaan Kielipankin konkordanssihakuohjelma Korp-korpusta¹. Olen kerännyt aineistoni Kansalliskirjaston lehtikokoelman suomenkielisten lehtien 2000-luvulla kerätystä korpuksesta. Korpuksessa on saneita 18 554 915 kappaletta ja virkkeitä 1 784 666 kappaletta. Olen valinnut korpuksesta aineistooni päätyneet nesessiivirakenteet satunnaisotannalla. Laajennetun haun yhdeksi hakukriteeriksi olen asettanut sen, että sanan perusmuoto on *pitää*, ja toiseksi kriteeriksi sen, että morfologinen analyysi sisältää A-infinitiivimuodon. Aineiston hankkiminen korpuksesta on mielestäni paras vaihtoehto tällaiseen tutkimukseen, sillä tarvittava aineisto on helposti kaikkien saatavilla. Korpuksesta saatava aineisto myös antaa todellisen kuvan siitä, millaisten nesessiivirakenteiden kanssa nominatiivi- ja genetiivisijaiset subjektit esiintyvät sanomalehtikielessä.

¹ Korp on vapaasti saatavilla osoitteessa <https://korp.csc.fi/>.

Käytän kandidaatintutkielmassani aineistona korpuksesta keräämiäni nesessiivirakenteita, jotka esiintyvät Länsi-Savo-lehden teksteissä. Olen kerännyt yhteensä 200 nesessiivirakenteen sisältävää lausetta, 100 nominatiivisubjektillista ja 100 genetiivisubjektillista. Sellaiset tapaukset, joissa subjektina on persoonapronomini, ovat murteissakin aina genetiivissä (Laitinen 1992: 69). Sen takia en koe mielekkääksi ottaa niitä mukaan tarkasteltavaan aineistooni. Tarkastelen vain sellaisia tapauksia, joissa norminmukaisesti subjekti olisi genetiivisijainen. Tämän vuoksi en ole ottanut tarkasteluun mukaan sellaisia esimerkkejä, joissa lausetyyppinä on eksistentiaalilause. Tällainen nesessiivinen eksistentiaalilause on esimerkiksi *Paperissa on pakko olla tonttuja* (VISK 2008 § 505).

Koen juuri lehtikielen olevan hyvä valinta tutkimusaineistoksi tähän kandidaatintutkielmaani. Valintaani tukee esimerkiksi se, että Maamies (2002: 3) toteaa lehtikielestä nähtävän, toimivatko kielenhuollon antamat suositukset käytännössä, pitäisikö suosituksia korjata tai tarvittaisiinko opastusta lisää. Viinikainen (2010: 322) on tarkastellut omassa väitöskirjassaan nimikkeiden taiputusta lehtikielessä. Hänen mielestään lehtikieli on relevantein keino saada tietoa siitä, kuinka nimikkeitä on taiputettu suhteessa taiputusohjeisiin. Samalla tavalla koen itsekin lehtikielen olevan hyvä tutkimusaineisto, sillä saan käsityksen siitä, miten kielenhuollon antamaa suositusta noudatetaan sanomalehtien kielessä.

Esko Koivusalo (1992: 4) kertoo sanomalehden olevan keskeinen kirjakielen normijärjestelmän säilyttäjä, ja sitä lukiessa saa kertausta ja oppia julkikielen normeista. Hän on verrannut Uusi Suomi -lehden saman päivän numeroita vuosilta 1936 ja 1986. Viiden vuosikymmenen aikana muutos on Koivusalon mukaan tapahtunut lehdissä näkyvissä asenteissa ja arvoissa sekä sanastossa. Lehden kieli oli näiden vuosien aikana tullut lähemmäksi ihmisten jokapäiväistä puhetta, ja Koivusalo arveleekin puhutun kielen ja lehdistön kielen välisten erojen kapenevan yhä entisestään. Mäkisen (1992: 217) mukaan lehtikieli vaikuttaa lukijoiden käsityksiin oikeakielisyydestä. Se vaikuttaa käsityksiin siitä, millainen yleiskielen normijärjestelmä on. Viinikainen (2010: 17) toteaaakin, että joukkoviestinnän, myös lehtikielen, pääasiallinen kieli on yleiskieltä. Koivusalon (1981: 31) mukaan yleiskielistä tekstiä on sellainen teksti, joka käyttää vain yleisesti tunnetuksi tiedettyä sanastoa, sisältää yksinkertaisia virkerakenteita ja on kirjakielen sääntöjen mukaista.

2. TEORIA JA MENETELMÄT

2.1. Nesessiivirakenteesta

Tyypillisessä nesessiivirakenteessa on nesessiivinen verbi tai muu nesessiivinen predikaatti, johon liittyy A-infinitiivin perusmuoto. Rakenteessa on genetiivimuotoinen subjekti, ja totaaliobjekti on nominatiivissa. Genetiivisubjekti on nesessiivirakenteen ja infiniittisen verbin subjekti, ja se vastaa niissä perussubjektia. Perussubjekti on nominatiivimuotoinen substantiivilauseke, jonka kanssa finiittiverbi kongruoi persoonassa ja luvussa. Tällainen perussubjekti on esimerkiksi lauseessa *Sinä olet oikeassa*. Genetiivisubjekti ei kuitenkaan laukaista finiittiverbin kongruenssia. Vain nominatiivimuotoinen substantiivilauseke voi laukaista finiittiverbin kongruenssin. (Hakulinen & Karlsson 1979: 164; VISK 2008 § 505, 910.) Nesessiivirakenteen keskeisin merkitys on kokijuiden ilmaiseminen. Tätä osoittaa esimerkiksi se, että ilman infiniittiäkin nesessiivinen konstruktio on luonteva. Esimerkiksi rakenne, jossa ei ole infiniittiä (*kai mun pitää*), on luonteva, mutta pelkästään infiniitin kanssa luontevuus ei säily. (Jaakola 2004: 259.) Nesessiivinen konstruktio on mahdollista jäsentää kahdella tavalla. Genetiivijäsenen voidaan ajatella olevan finiittiverbin ykkösargumentti, jolloin korostuu modaaliverbin kokijuus ja kohteena oleminen. Genetiivijäsenen voidaan myös ajatella olevan infiniitin ykkösargumentti. (Jaakola 2004: 259.) Nykyään genetiivisubjekti nähdään koko rakenteen subjektina (Leino: 2015: 236).

Vilkunan (2000: 286–287) mukaan genetiivisubjektin paikalla nesessiivirakenteessa esiintyy yleisesti myös nominatiivisijainen subjekti, kuten esimerkiksi lauseessa *Terveystä huolehtiminen pitää olla jokaiselle yksilölle ykkösasia*. Nominatiivisubjektia esiintyy yleisesti puhekielessä, mutta myös kirjoitetussa kielessä. Sijat eivät ole keskenään täysin vaihtoehdot, vaan niiden välillä on joitain merkityseroja. Vilkuna mainitsee, ettei nominatiivia käytetä persoonapronomeineissa eikä transitivisten verbien kanssa. Laitista (1992) ja jo aikaisemmin nesessiivirakenteen subjektin sijan vaihtelusta kerrotun Itkosta (1974) mukailleen Vilkuna kertoo yleisen intuition olevan se, että nesessiiviverbin ilmaisema velvollisuus tulkitaan genetiiviä käyttämällä subjektin tarkoitteena olevan henkilön velvollisuudeksi. Nominatiivimuoto taas aiheuttaa tulkinnan, jossa henkilö tulkitaan vähemmän vastuulliseksi.

Itkonen (1974: 392) esittää hypoteesin, jonka mukaan lauseet *Lasten pitää sitten olla kilttejä* ja *Lapset pitää sitten olla kilttejä* ovat minimipari. Itkosen mukaan lauseessa, jossa on genetiivisubjekti, lasten ajatellaan tahallaan käyttäytyvät kiltisti. Jälkimmäisessä, nominatiivisubjektin sisältävässä lauseessa taas kiltteyttä ikään kuin pidetään lasten luontaisena ominaisuutena. Laitinen (1992: 14) ajattelee Itkosen hypoteesin pohjalta, että tässä tapauksessa puhujan tarkoituksen tai arvojen mukainen merkityksenanto ohjaisi sijanvalintaa ja puhuja kategorioi subjektin tarkoitteen tietyllä tavalla nominatiivin tai genetiivin valitessaan. Kiltteys siis esitetään luontaisena lapsen ominaisuutena nominatiivia käyttäen, ja genetiivisubjektilla korostetaan lapsen toiminnallista roolia.

Nominatiivisubjektin käyttö nesessiivirakenteessa on tavallisempaa puhuttaessa jostain asiasta kuin ihmisestä tai muusta elävästä olennosta. Esimerkiksi elottoman subjektin tarkoitteen sisältävä lause *Häät täytyy olla täydelliset* olisi yleiskielen suosituksen mukaisesti genetiivisubjektillinen: *Häiden täytyy olla täydelliset*. (Korhonen & Maamies toim. 2015: 125.) Itkonen ja Maamies (2012: 64) mainitsevat, että puhekielessä käytetään nesessiivirakenteen sisältävissä lauseissa intransitiivisen infinitiivin ohella genetiivisubjektin sijasta nominatiivisijaista subjektia, jos kyseessä ei ole elollisen olennon tietoinen toiminta. Esimerkkinä Itkonen ja Maamies mainitsevat tällaisesta tapauksesta lauseen *Nimikirjoitus ei tarvitse olla omakätinen*.

Nominatiivisubjektia esiintyy genetiivisubjektin vaihtoehtona myös muissakin kuin eksistentiaalilauseissa. Näin on etenkin silloin, kun subjektin tarkoite on eloton. Nominatiivisubjekti saattaa korvata genetiivisubjektin esimerkiksi kopulalauseissa eli *olla*-verbillisissä lauseissa, joissa on predikatiivi, predikatiiviadverbiaali tai adverbiaalitäydennys: *Moraaliopetus pitää olla kaikkien oppiaineiden asia*. Myös muiden intransitiivien yhteydessä nominatiivisubjekti on mahdollinen: *Tällä viikolla pitäisi ratkaisumalli löytyä asiaa pohtivassa työryhmässä*. Tällaiset nominatiivisubjektit ovat kuitenkin yleisestä käytöstään huolimatta normin vastaisia. Siihen, että subjektin sijana on nominatiivi, voi vaikuttaa myös subjektin sijainti verbin jäljessä: *Rahoituspäätöksiin tulisi ensisijaisesti vaikuttaa hakemusten tieteellinen taso*. (VISK 2008 § 916, 920.)

Eksistentiaalilause on lausetyyppi, joka ilmaisee olemassaoloa. Eksistentiaalisessa nesessiivirakenteessa subjekti on nominatiivissa. Tällaiseen lausetyyppiin kuuluu esimerkiksi lause *Takissa pitäisi olla paksumpi vuori*. Näissä lauseissa subjektin nominatiivi-

sijaa ei voi korvata genetiivillä. (Itkonen & Maamies 2012: 64.) Eksistentiaalisessa nesessiivirakenteessa subjektin sijana voi kuitenkin nominatiivin lisäksi olla myös partitiivi, mikäli myönteisessä lauseessa subjekti on jaollistarkoitteinen. Tällainen eksistentiaalilause, jossa on nesessiivirakenteessa partitiivisubjekti, on esimerkiksi lause *Siellä pitäisi olla kahvia ja keksejä*.

Useat nesessiivirakenteen sisältävät lauseet ovat subjektittomia, eli niissä on nollasubjekti. Yleensä tällaisissa tapauksissa nesessiivinen lause tulkitaan nollapersoonaiseksi ja ihmistä koskevaksi. Tällainen subjektiton nesessiivirakenne on esimerkiksi lauseessa *Täällä pitäisi siivota*. (VISK 2008 § 1354.) Olen kuitenkin jättänyt subjektittomat nesessiivirakenteet tutkimuksessani tarkastelun ulkopuolelle, sillä omassa tutkielmassani kiinnostavaa on juuri subjektin sijan vaihtelu. Subjektittomien nesessiivirakenteiden tutkiminen ei siis ole tässä tutkielmassa relevanttia.

Nesessiiviverbit poikkeavat kieliopiltaan muista verbeistä ja modaaliverbeistä siinä, että ne ovat aina yksikön 3. persoonassa. Ne ovat ominaisuuksiltaan niin sanotusti vähemmän verbejä kuin muut verbit, sillä nesessiiviverbeiltä puuttuu kongruenssin laukaiseva, prototyyppinen nominatiivisubjekti. Tämä aiheuttaa sen, että nesessiiviverbeiltä puuttuu infiniittisiä muotoja ja osa taivutusta, kuten esimerkiksi passiivi-, persoona- ja monikko-taivutus. (Laitinen 1993: 153.) Laitisen (1992: 265) murreaineistosta käy ilmi, että joillakin murrealueilla esiintyy kuitenkin kongruenssi-ilmiö. Esimerkiksi *täytyä-* ja *pitää-*verbit kongruoivat puhekielessä ruotsalaismurteiden vaikutusalueella subjektinsa kanssa. Laitinen (1992: 45) mainitsee esimerkkinä monikon kolmannen persoonan taivutuksesta aineistonsa esimerkin *täytyivät = heidän täytyi*. Omassa aineistossanikin on yksi tapaus, jossa *pitää-*verbi on monikon 3. persoonassa: *ManU on nyt pelannut yhdeksän liigapeliä tappioitta ja toiseksi viimeisenä majailevat Pöllöt pitäisivät olla helppoa riistaa*. Nominatiivisubjekti ei aiheuta nesessiivirakenteessa persoonataivutusta muualla kuin ruotsalaismurteiden vaikutusalueella. *täytyä-* ja *pitää-*verbien kongruenssin syynä ovat pitkälliset kielikontaktit. Kongruoidessaan *täytyä-* ja *pitää-*verbit noudattelevat ruotsin, norjan sekä saamen välttämättömyyttä ilmaisevien modaaliverbien mallia. (Laitinen 1992: 57.)

Minna Jaakola (2004) käsittelee väitöskirjassaan genetiiviargumentteja, jotka esiintyvät finiittiverbikonstruktiossa. Nesessiivisen konstruktion predikaatit hän jakaa kolmeen

tyyppiin. Ensimmäinen tyyppi on nesessiivinen konstruktio, jossa predikaattiverbinä on yksipersonaisesti käytetty modaaliverbi. Tällainen modaaliverbi olisi esimerkiksi *pitää*, *täytyy* tai *tarvitsee*. Oman tutkielmani aineisto koostuu tällaisista nesessiivisistä konstruktioista, joissa on modaaliverbi *pitää*. Toinen Jaakolan mainitsema nesessiivisen konstruktion tyyppi sisältää yhtymän *on* + substantiivi- tai adjektiivilauseke. Tällaisesta tapauksesta hän mainitsee esimerkkeinä yhtymät *on pakko* ja *on välttämätöntä*. Kolmas nesessiivisen konstruktion tyyppi on nesessiivinen liittomuoto, josta Jaakola antaa esimerkiksi liittomuodon *on mentävä*. (Jaakola 2004: 258.) Jaakolan (2004) jako vastaa luvussa 1.2. esittelemääni Hakasen (1993) nesessiivirakenteen jakoa kolmeen päätyyppiin, joita ovat NR1, NR2 ja NR3.

Jaakko Leinon mukaan (2015: 235–236) genetiivisubjekti esiintyy suomen kielessä tavallisesti muutamassa tyypillisessä infiniittirakenteessa. Niitä ovat nesessiivisen konstruktion (*Teidän pitää lähteä*) lisäksi permissiivirakenne (*Antakaa minun olla!*), temporaalirakenne (*Lähdemme aamun koittaessa*), agenttipartisiippirakenne (*äidin tekemät lihapullat*) sekä referatiivirakenne (*Kuulin Karoliinan lähteneen*). Leino (2015: 238) esittelee artikkelissaan taulukon, johon hän on taulukoinut genetiivisubjektin esiintymiä edellä mainituissa infiniittirakenteissa. Taulukosta käy ilmi, että genetiivisubjekti esiintyy näistä rakenteista useimmin juuri nesessiivisessä konstruktiossa.

Perinteisessä suomen kieliopissa joitain infiniittisiä verbilausekkeita on nimetty lauseenvastikkeiksi. Nesessiivirakenteesta on käytetty nimitystä nesessiivinen lauseenvastike. VISK ei kuitenkaan enää käytä termiä lauseenvastike, sillä tällainen jaottelu lausetta korvaaviin ja muihin rakenteisiin on enemmän ongelmallista kuin hyödyllistä. Siitä, millaiset rakenteet täyttävät lauseenvastikkeen kriteerit, esiintyy erilaisia tulkintoja. Useimmat vanhastaan lauseenvastikkeiksi käsitetyt rakenteet käsitellään infiniittisinä lausekkeina. (VISK 2008 § 876.) Osmo Ikola (1974: 24–55) erottelee yhdeksän eri lauseenvastikkeiden ryhmää. Hänen mukaansa yksi näistä ryhmistä on nesessiivinen lauseenvastike. Yhtenä esimerkkinä tällaisesta lauseenvastikkeesta Ikola mainitsee seuraavan: *Asian täytyy ratketa*. Aimo Hakanen (1986: 19–20) on satakuntalaismurteiden ja yleiskielen aineistoa tutkiessaan jakanut lauseenvastikkeet näihin Ikolan luokitteliin ryhmiin. Hakasen murreaineiston lauseenvastikkeista noin 80 % on nesessiivisiä lauseenvastikkeita. Myös hänen yleiskielen aineistossaan nesessiiviset lauseenvastikkeet ovat yleisimpiä ja niitä on noin 40 % kaikista lauseenvastikkeista. Omassa tutkimukses-

sani kuitenkin käsitän nesessiivirakenteeksi kokonaisuudessaan rakenteen, jossa on nesessiivinen predikaatti, johon liittyy A-infinitiivin perusmuoto ja jolla on subjekti.

2.2. Tutkimusmenetelmät

Tässä luvussa kerron tutkimusmenetelmistäni ja nesessiivirakenteen piirteistä, joita analyysissäni tarkastelen. Korpuksen käyttö analyysissä on empiiristä, ja korpusanalyysissä analysoidaan aitoa kielenkäyttöä. Korpuksessa hyödynnetään suurta kokoelmaa luonnollista tekstiä, ja analyysissä käytetään sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista menetelmää. (Biber, Conrad & Reppen 2000: 4.) Oma tutkielmani ei ole varsinaista korpuslingvistiikkaa, mutta hyödynnän korpukselta saatavaa aineistoa juuri sen vuoksi, että saan käsityksen aidosta kielenkäytöstä.

Koska aineistooni ei sisälly erikoislausetyyppejä, kaikki lauseet kuuluvat monikäyttöisiin lausetyyppeihin. Olen siis erotellut toisistaan intransitiiviset, transitiiviset ja kopulalauseet. Transitiivilauseissa on subjektin lisäksi myös objekti, kun taas intransitiivilauseissa objektiä ei ole. Omassa aineistossani olen luokitellut intransitiivisiksi kaikki sellaiset lauseet, joilta puuttuu ilmiobjekti. Kopulalauseissa on *olla*-verbi ja subjektin lisäksi predikatiivi- tai adverbiaalitäydennys. (VISK 2008 § 891.) Olen jakanut aineistoni monikäyttöisiin lausetyyppeihin, sillä haluan selvittää, vaikuttavatko erilaiset täydennykset subjektin sijaan. Lauseiden saamat täydennykset vaikuttavat myös lauseiden merkityksiin. Nämä lausetyyppien muodostamat ryhmät olen edelleen jaotellut pienempiin ryhmiin. Kaikki aineistoni transitiivilauseet ovat genetiivisubjektillisiä, joten niiden jako alatyyppeihin ei ole oleellista omassa tutkimuksessani.

Intransitiiviset lauseet olen jaotellut sen mukaan, saavatko ne adverbiaalitäydennyksen vai eivät. Adverbiaalitäydennys kuuluu subjektin ja objektin kanssa verbin argumentteihin (VISK 2008 § 864). Adverbiaalitäydennykset ovat objektin kaltaisia siten, että niitä ei voi olla lauseessa kuin yksi saman kategorian adverbiaali kerrallaan. Paikan adverbiaaleja voi olla samassa lauseessa kaksi kerrallaan, mutta tällöin toinen täsmentää toista. Kaksi paikan adverbiaalitäydennystä on esimerkiksi lauseessa *Asun Oulussa Kirkkokadulla*. (VISK 2008 § 960.) Verbin valenssiin kuuluvilla täydennyksillä on kullakin oma roolinsa suhteessa verbin tarkoittamaan tapahtumaan tai tilaan. Verbi- tai verbiryhmä-

kohtaisista rooleista yleistyksiä ovat semanttiset roolit, esimerkiksi toimiva osallistuja eli agentti, muutoksen läpikäyvä passiivinen osallistuja eli patientti ja mentaalisen tapahtuman kokija. (VISK 2008 § 446.) Valenssi vaikuttaa merkitykseen, joten syntaktinen luokittelu täydennyksien mukaan on oleellista tässä tutkielmassa.

Kopulalauseet olen jaotellut sen mukaan, onko niillä predikatiivi-, predikatiiviadverbiaali- vai adverbiaalitäydennys. Predikatiivi on *olla*-verbin täydennys, ja se on kieliopillisessa sijassa. Predikatiivi luonnehtii subjektia. (VISK 2008 § 943.) Predikatiiviadverbiaali on predikatiivin kaltainen, mutta se esiintyy essiivissä, translatiivissa, ablatiivissa tai allatiivissa (VISK 2008 § 974). Adverbiaalitäydennykset voivat olla verbin valenssin mukaisia (*Asun **Espoossa***) tai konstruktion eli jonkun täydennysmuotin edellyttämiä (*Juoksin keuhkoni **pihalle***) tai lausetyypin edellyttämiä (***Hänestä** tuli leipuri*) (VISK 2008 § 961).

Syntaktisten piirteiden jälkeen olen jaotellut aineistoni myös semanttisten piirteiden mukaan. Olen luokitellut intransitiiviset verbit Anneli Pajusen (2001: 51–56) luokittelua soveltaen kolmeen luokkaan, joita ovat tila, teko ja tapahtuma. Tila on luokittelun kannalta neutraali lähtökohta. Siihen kuuluu sijaintia, asentoa, suhdetta, luonnontiloja ja fysiologisia tiloja ilmaisevia verbejä (*Ainakin Hintikan Nikon **pitäisi pysyä poissa***). Tilaluokka on sama kuin tilan aspektityyppi, eli siihen ei sisälly muutosta tai luontaista päätepistettä tai tulosta (VISK 2008 § 1499). Teko taas on ihmisen aiheuttama siirtyminen yhdestä tilasta toiseen. Tähän luokkaan kuuluu verbejä, jotka ilmaisevat aiheutettua muutosta, valmistamista, käsittelyä ja toimimista (*viranomaisten **pitäisi sopia näiden jengien kanssa***). Tapahtuma on tekoa vastaava siirtyminen, mutta se ei ole ihmisen aiheuttama, tai sitä ei esitetä ihmisen aiheuttamana. Tähän luokkaan kuuluu verbejä, jotka ilmaisevat luonnontapahtumia, muutosta tai fysiologista muutosta (*Rahojen **olisi pitänyt kiertää budjettien kautta ja alue olisi pitänyt kaavoittaa***). Tämä jaottelu kolmeen luokkaan perustuu subjektin ominaisuuksiin ja siihen, miten subjekti on osallisena lauseen kuvaamassa toiminnassa. Siksi jaottelun voi olettaa heijastelevan aikaisempien tutkimusten tuloksia. Transitiivilauseiden jaottelu semanttisiin ryhmiin ei ole mielestäni relevanttia tässä tutkimuksessa, sillä aineistossani kaikki transitiivilauseet ovat genetiivisubjektillisia. Myöskään kopulalauseita en ole ottanut mukaan semanttisten piirteiden luokitteluun, sillä niissä on kaikissa tilaluokkaan kuuluva *olla*-verbi.

3. ANALYYSI

3.1. Syntaktiset piirteet

Tässä luvussa analysoin aineistoani nesessiivirakenteen syntaktisten piirteiden perusteella. Kerätessäni aineistoa korpuksista huomasin, että genetiivisubjektillisia nesessiivirakenteita löytyi helposti ja nopeasti. Nominatiivisijaisen subjektin sisältävien tapausten kerääminen vei huomattavasti enemmän aikaa, sillä nominatiivi oli korpuksen aineistossa harvinaisempi nesessiivirakenteen subjektin sija. Sanomalehtikielessä siis näyttää esiintyvän nesessiivirakenteessa yleisemmin kielenhuollon suosituksen mukaisesti genetiivisubjekti, mutta myös nominatiivisubjektillisia tapauksia esiintyy. Ensimmäisenä olen jakanut aineistoni monikäyttöisiin lausetyyppeihin.

TAULUKKO 1. Aineiston jakautuminen lausetyyppeihin.

	Genetiivisubjekti		Nominatiivisubjekti	
	kpl	%	kpl	%
Intransitiivilause	38	38	32	32
Transitiivilause	34	34	0	0
Kopulalause	28	28	68	68
Yhteensä	100	100	100	100

Kuten taulukko 1 osoittaa, aineistossani genetiivisubjektilliset tapaukset ovat jakautuneet melko tasaisesti jokaiseen kolmeen lausetyyppiin. Ainakaan tämän kokoisessa aineistossa ei siis ilmene merkittäviä eroja siinä, mihin lausetyyppiin kuuluviin lauseisiin genetiivisubjekti liittyy. Sen sijaan nominatiivisubjektillisten tapausten jakautuminen monikäyttöisiin lausetyyppeihin tuo esille isommat vaihtelut jo näinkin pienessä aineistossa. Aineistoni genetiivisubjektillisten nesessiivirakenteiden jakautuminen monikäyttöisiin lausetyyppeihin kuitenkin mukailee Laitisen omaani suuremman aineiston jakautumista: Laitisella *pitää*-verbin genetiivisubjektillisista tapauksista suurin osa eli 87 % on transitiivi- tai intransitiivilauseita (Laitinen 1992: 78). Omassa aineistossani vastaava luku on 72 %. Oma luokitteluni monikäyttöisiin lausetyyppeihin eroaa Laitisen luokittelusta kuitenkin siten, että toisin kuin Laitinen, olen laskenut intransitiivisiksi lauseiksi kaikki sellaiset lauseet, joilta puuttuu ilmiobjekti.

Kuten taulukosta 1 käy ilmi, aineistoni on jakautunut siten, että intransitiivisissa lauseissa genetiivisubjektillisia tapauksia on 38 %. Tällainen lause on aineistossani esimerkki (4). Nominatiivisubjektin saa intransitiivisista lauseista 32 %. Tällainen lause on esimerkissä (5). Aineistossani, jossa nominatiivi- ja genetiivisubjektillisten tapausten määrä on yhtä suuri, intransitiivisten lauseiden osuudet ovat molemmissa luokissa lähes saman suuruiset. Itkosen ja Maamiehen (2012: 64) mukaan nominatiivisubjekti voi esiintyä intransitiivisen infinitiivin kanssa silloin, kun kyseessä ei ole elollisen olennon tietoinen toiminta. Aikaisemmat tutkimukset (Autio 2014; Laitinen 1992) ovat jo osoittaneet, että nesessiivirakenteessa esiintyy kielenhuollon vastaisesti nominatiivisubjektia puhekielessä. Aineistoni osoittaa sen, että nominatiivisubjektia esiintyy intransitiivisen infinitiivin kanssa myös kirjoitetussa kielessä.

- (4) *Paljonko palkkojen pitäisi nousta?*
 (5) *Toisaalta nimi pitää säilyä.*

Taulukosta 1 ilmenee, että transitiivisten lauseiden kohdalla taas ero on huomattava, sillä niiden kanssa ei aineistossani esiinny yhtäkään nominatiivisubjektillista tapausta. Sen sijaan genetiivisubjektin saavia transitiivilauseita aineistossani on kaikista genetiivisubjektillisista lauseista 34 %. Tämä mukailee Itkosen (1974) teoriaa siitä, ettei nominatiivisubjekti esiinny transitiivisen verbin kanssa nesessiivirakenteessa. Toisaalta Laitisen (1992: 78) aineiston nominatiivisubjektillisista *pitää*-verbin sisältävistä nesessiivirakenteista noin 8 % on transitiivilauseita. Niitä on kuitenkin samassa aineistossa huomattavasti vähemmän kuin genetiivitapauksia, joita on 43 % kaikista *pitää*-verbin sisältävistä lauseista. Myös Aution (2014: 71) aineistossa esiintyy muutama nominatiivisubjektillinen tapaus transitiivilauseessa. Kirjoitetussa kielessä ei aineistoni perusteella siis esiinny transitiivilauseita, joissa olisi nominatiivisubjekti, toisin kuin Laitisen (1992) ja Aution (2014) puhekielisissä aineistoissa. Tämä saattaa toisaalta selittyä myös sillä, että aineistoni on melko suppea verrattuna Laitisen ja Aution aineistoihin. Transitiivilause, jossa on genetiivisubjekti, on aineistossani esimerkissä (6). Esimerkkien (4) ja (5) intransitiivilauseet olisivat kyllä ymmärrettäviä ja kieliopillisia riippumatta siitä, olisiko subjekti nominatiivi- vai genetiivisijainen. Esimerkin (6) transitiivilause taas olisi epäkieliopillinen, jos subjekti olisi kielenhuollon vastaisesti nominatiivisijainen.

- (6) *Henrikin ja Danielin johdolla joukkueen piti vallata mitali.*

Kopulalauseet eivät jakaudu aineistossani tasaisesti eri sijojen välillä (taulukko 1). Genetiivisubjektillisia kopulalauseita on aineistoni kaikista genetiivitapauksista 28 %. Genetiivisijainen subjekti kopulalauseessa on esimerkissä (7). Huomattavaa on, että aineistoni kopulalauseissa on useammin nominatiivi- kuin genetiivisubjekti, 68 %. Nominatiivisijainen subjekti on esimerkissä (8). Myös Laitisen (1992: 78) aineistossa *pitää-*verbin kanssa kopulalauseita on huomattavasti enemmän nominatiivisubjektillisissa lauseissa, 59 %. Genetiivitapauksissa vastaava osuus on 13 %.

- (7) *Siksi luulisi, että juomien pitää olla lämpimiä*
 (8) *Koko kansaa yhdistävien arvojen etsiminen pitäisi olla yksi presidentinvaalien pääteemoista.*

Seuraavaksi tarkastelen aineistoani yksityiskohtaisemmin syntaktisten piirteiden osalta. Jaan intransitiivi- ja kopulalauseet alatyyppeihin. Alatyyppejen jakautuminen näkyy taulukoissa 2 ja 3.

TAULUKKO 2. Intransitiivisten lauseiden jakautuminen täydennyksen mukaan.

	Genetiivisubjekti		Nominatiivisubjekti	
	kpl	%	kpl	%
Adverbiaalitäydennys	23	61	19	59
Ei adverbiaalitäydennystä	15	39	13	41
Yhteensä	38	100	32	100

Taulukossa 2 on jaoteltuna aineistoni intransitiivilauseet sen mukaan, saavatko ne adverbiaalitäydennyksen vai eivät. Nominatiivi- ja genetiivisubjektillisten tapausten määrien välillä ei ole tässä luokittelussa merkittäviä eroja. Niin genetiivi- kuin nominatiivisubjektillistenkin intransitiivilauseiden kanssa esiintyy enemmän sellaisia intransitiivisiä verbejä, joilla on adverbiaalitäydennys. Genetiivisubjektin kanssa adverbiaalitäydennys esiintyy 23 lauseessa, eli niitä on noin 61 % aineistoni genetiivisubjektillisistä intransitiivilauseista. Genetiivitapauksista ilman täydennystä on 39 % eli 15 tapausta. Nominatiivisubjektillisia intransitiivilauseita, joissa on adverbiaalitäydennys, on aineistossani 19 kappaletta eli noin 59 % kaikista nominatiivisubjektillisistä intransitiivilauseista. Nominatiivitapauksia, joissa ei ole adverbiaalitäydennystä, on aineistoni tapauk-

sista 13 kappaletta eli noin 41 %. Erot ovat kuitenkin niin pieniä, ettei niiden perusteella voi tässä vaiheessa tehdä johtopäätöksiä. Esimerkkinä genetiivisubjektillisesta intransitiivilauseesta, joka saa adverbiaalitäydennyksen, on aineistossani esimerkki (9). Esimerkki (10) on intransitiivilause, jossa on nominatiivimuotoinen subjekti ja joka saa adverbiaalitäydennyksen.

(9) *Ainakin Hintikan Nikon pitäisi pysyä **poissa**.*

(10) *Kakkoslähtö pitäisi tarttua **kolmeen merkkiin**.*

TAULUKKO 3. Kopulalauseiden jakautuminen täydennysten mukaan.

	Genetiivisubjekti		Nominatiivisubjekti	
	kpl	%	kpl	%
Predikatiivi	23	82	33	48
Predikatiiviadverbiaali	0	0	8	12
Adverbiaalitäydennys	5	18	27	40
Yhteensä	28	100	68	100

Olen jakanut aineistoni kopulalauseet sen mukaan, onko niissä täydennyksenä predikatiivi, predikatiiviadverbiaali vai adverbiaalitäydennys. Kuten taulukosta 3 käy ilmi, predikatiivitäydennyksen saavia kopulalauseita esiintyy genetiivi- ja nominatiivisubjektin kanssa kolmesta alatyypistä eniten. Lukumääräisesti niillä on kymmenen tapauksen ero. Aineistot ovat tässä kohtaa erisuuruiset, joten täytyy huomioida, että genetiivitapauksista predikatiivitäydennyksen saa suurin osa kopulalauseista, noin 82 % tapauksista. Nominatiivisubjektillisista tapauksista sellaisia, joissa on predikatiivitäydennys, on noin 48 %. Genetiivisubjektillinen kopulalause, joka saa täydennyksekseen predikatiivin, on esimerkissä (11). Nominatiivisubjektillinen vastaava tapaus taas on esimerkki (12).

(11) *hänen mielestä tasavallan presidentin puolison pitää olla **nainen***

(12) *lähtökohta pitäisi olla **terapeutin**.*

Taulukosta 3 ilmenee, että predikatiiviadverbiaalitäydennys esiintyy aineistossani vain nominatiivisubjektin kanssa. Sellaisia nominatiivitapauksia, joissa on predikatiiviadverbiaalitäydennys, on 12 % tapauksista. Nominatiivisubjektillinen esimerkki predikatiiviadverbiaalin täydennyksekseen saavasta kopulalauseesta on aineistossani esimerkki (13). Aineistossani ei sen sijaan ole yhtään genetiivisubjektillista kopulalauseetta, jossa

on täydennyksenä predikatiiviadverbiaali. Tämä saattaa johtua siitä, että aineistoni on melko pieni. Suuremmasta aineistosta voisi löytyä myös genetiivisubjektillisia predikatiiviadverbiaalitäydennyksen saavia tapauksia. Esimerkiksi omaa aineistoani suuremman aineiston kerännyt Laitinen (1992: 83–88) ei mainitse, ettei hänen aineistossaan olisi yhtään predikatiiviadverbiaalitäydennyksen saavaa genetiivitapausta.

(13) *Systeemi on se, että biisit pitää olla **valmiina** eli musiikki tehdään ensin ja sitten kappaleet äänitetään levyille tai kasetille*

Laitisen (1992: 75–78) aineistossa *pitää*-verbi saa nominatiivisubjektin erityisesti predikatiivirakenteissa. Predikatiivirakenteisiin Laitinen laskee predikatiivitäydennyksen saavien tapausten lisäksi myös predikatiiviadverbiaalin täydennykseen saavat kopulalauseet. Nominatiivisubjektillisia *pitää*-verbin sisältäviä tapauksia, jotka Laitinen laskee predikatiivirakenteisiin, on hänen aineistonsa nominatiivisubjektillisista kopulalauseista suurin osa eli noin 79 %. Kuten taulukosta 3 käy ilmi, omassa aineistossani predikatiivi- ja predikatiiviadverbiaalitäydennyksen saavien tapausten osuus kaikista nominatiivisubjektillisista kopulalauseista on 60 %. Predikatiivitäydennyksen saavien genetiivitapausten osuus aineistoni kaikista genetiivisubjektillisista kopulalauseista on 82 %. Lähes kaikki aineistoni genetiivisubjektilliset kopulalauseet saavat siis täydennykseen predikatiivin. Laitisella genetiivisubjektillisten, predikatiivi- tai predikatiiviadverbiaalitäydennyksen saavien lauseiden osuus koko aineiston *pitää*-verbillisistä tapauksista on noin 59 %. Tähän genetiivitapausten määrän eroon Laitisen ja oman aineistoni välillä voi vaikuttaa jälleen se, että aineistomme ovat hyvin erisuuruiset. Jos oma aineistoni olisi suurempi, voisi omani ja Laitisen aineiston ero olla tasaisempi.

Autio (2014: 31) nimittää predikatiivi- ja eksistentiaalilauseiden subjektia Laitista (1992: 62) mukaillen teemasubjektiksi. Molemmat sijat esiintyvät Aution aineistossa teemasubjektin kanssa subjektin tarkoitteen ollessa elollinen tai eloton. Sija on lähes poikkeuksetta genetiivi, kun subjektin tarkoite on inhimillinen tai kollektiivinen. Elottomat subjektitarkoitteet esiintyvät yleisemmin nominatiivissa. (Autio 2014: 73.)

Merkittävä ero aineistoni genetiivi- ja nominatiivisubjektillisten kopulalauseiden välillä on sellaisten tapausten määrällä, joissa on adverbiaalitäydennys. Taulukosta 3 ilmenee, että genetiivisijaisen subjektin kanssa kopulalauseessa adverbiaalitäydennys on vain

viidessä tapauksessa eli niitä on noin 18 %. Yksi tällainen tapaus on esimerkissä (14). Nominatiivisijaisen genetiivin kanssa adverbiaalitäydennys esiintyy 27 tapauksessa, eli niitä on noin 40 % aineistoni nominatiivisubjektillisista kopulalauseista. Tällaisesta tapauksesta esimerkkinä aineistossani on esimerkki (15). Tässä kohtaa oma aineistoni eroaa Laitisen (1992: 78) aineistosta, sillä hänellä *pitää*-verbin kanssa adverbiaalitäydennyksen saavia genetiivisubjektillisiä tapauksia on noin 41 % kopulalauseista, mutta nominatiivisubjektillisiä noin 21 %. Tämä ero saattaa jälleen johtua siitä, että aineistomme ovat hyvin erityyppiset, eivätkä ne ole saman suuruiset.

(14) *vaikka tyttöjen pitäisi olla **koulussa***

(15) *Suomen passi pitäisi olla **taskussa**.*

Osa aineistossani esiintyvistä kopulalauseista on sellaisia, joissa esiintyy verbi-idiomi. Idiomi on kiteytynyt sanaliitto, jonka merkitys ei muodostu suoraan sen osien omista merkityksistä (VISK 2008 § 454). Aineistossani esimerkki verbi-idiomista on lauseessa *Järki pitäisi olla mukana*. Suurin osa aineistoni verbi-idiomeista on nominatiivisubjektillisissa kopulalauseissa, joissa on adverbiaalitäydennys. Joitakin verbi-idiomeja löytyy myös intransitiivisista verbeistä. Esimerkki sellaisesta on aineistoni lause *Ralliautojen moottorin pitäisi **hörähtää käyntiin**, vaikka auto on viettänyt yönsä pakkasessa*.

Aineistoni sisältää yhden tapauksen, jossa finiittiverbi nesessiivirakenteelle epätyypillisesti kongruoi persoonassa. Kongruoiva *pitää*-verbi esiintyy nesessiivirakenteessa, jossa on nominatiivisijainen subjekti. Kongruoivan muodon esiintyminen sanomalehdessä on siis harvinaista, mutta ei aineistoni perusteella mahdotonta. Tämän tapauksen olen jaoitellut taulukossa 3 nominatiivisubjektillisiin predikatiivitäydennyksen saaviin tapauksiin. Aineistossani tapaus on esimerkki (16).

(16) *ManU on nyt pelannut yhdeksän liigapeliä tappioita ja toiseksi viimeisenä majailevat Pöllöt **pitäisivät olla helppoa riistaa**.*

3.2. Semanttiset piirteet

Seuraavaksi olen jaotellut intransitiiviset lauseet Pajusen (2001: 51–52) luokittelua mukaillen kolmeen luokkaan, joita ovat tila, teko ja tapahtuma. Näistä luokista olen kertonut luvussa 2.2. Taulukosta 4 käy ilmi, että aineistoni tapaukset eivät ole jakautuneet tasaisesti semanttisiin luokkiin. Kopulalauseita en ole jaotellut tila-, teko- ja tapahtumaluokkiin, sillä kopulaverbi on semanttisesti lähes tyhjä ja sillä ilmaistaan tilaa (Pajunen 2001: 96). Olen jättänyt myös transitiiivilauseet jaottelun ulkopuolelle. Kaikki transitiiivilauseet ovat aineistossani genetiivisubjektillista, joten niiden semanttisten piirteiden tarkastelu ei ole mielestäni tarkoituksenmukaista tässä tutkimuksessa.

TAULUKKO 4. Intransitiivisten verbien luokittelu tilaan, tekoon ja tapahtumaan.

	Genetiivisubjekti		Nominatiivisubjekti	
	kpl	%	kpl	%
Tila	8	21	10	31
Teko	11	29	0	0
Tapahtuma	19	50	22	69
Yhteensä	38	100	32	100

Taulukon 4 mukaan aineistossani on tilaluokkaan kuuluvia verbejä 8 kappaletta eli 21 % kaikista genetiivisubjektillisistä intransitiivilauseista. Tällaisesta tapauksesta on esimerkkinä lause (17). Nominatiivisubjektillisiä tapauksia taas on 10 kappaletta eli 31 % intransitiivisista nominatiivitapauksista. Tästä esimerkkinä on lause (18). Tilaluokkaan kuuluvia verbejä esiintyy siis molempien subjektin sijojen kanssa, eivätkä prosentuaaliset erot ole suuria.

- (17) *Palkkioiden pitäisi perustua viihdearvoon, ja meiltä löytyy sitä rutkasti, Davenport sanoi.*
- (18) *Alunperin ralli piti kuulua myös yleisen luokan mestaruustaisteluun, mutta se kutistui lopulta kaksi osakilpailua käsittäväksi sarjaksi.*

Kuten taulukosta 4 käy ilmi, aineistoni genetiivisubjektillisistä intransitiivilauseista puolet kuuluu tapahtumaluokkaan. Esimerkki (19) on tällainen tapahtumaluokkaan kuuluva genetiivisubjektillinen intransitiivilause. Nominatiivisubjektillisistä intransitiivilauseista

tapahtumaluokkaan kuuluu hieman yli puolet nominatiivisista tapauksista, 69 %. Tällainen nominatiivisubjektillinen tapahtumaluokkaan kuuluva intransitiivilause on esimerkiksi (20). Aineistossani ei siis esiinny merkittäviä eroja tapahtumaluokkaan kuuluvien intransitiiviverbien välillä siinä, onko kyseessä nominatiivi- vai genetiivisubjektillinen intransitiivilause. Molempien sijojen kanssa esiintyy intransitiiviverbejä, jotka kuvaavat sellaista tilasta toiseen siirtymistä, jota ei kuvata ihmisen aiheuttamana.

Aineistossani kaikissa tapauksissa, joissa on tapahtumaluokkaan kuuluva verbi, subjektin tarkoite on eloton. Jokainen lause tuntuu olevan sellainen, että se olisi kieliopillinen ja luonteva subjektin ollessa nominatiivi- tai genetiivisijainen. Lauseiden merkitys ei niissä riipu subjektin sijasta. Esimerkki (19) olisi luonteva ilmaista myös nominatiivisubjektilla. Esimerkki (20) on myös luonteva, vaikka subjektin sija on kielenhuollon suosituksen vastainen.

- (19) *Ralliautojen moottorin **pitäisi hörähtää käyntiin**, vaikka auto on viettänyt yönsä ulkona pakkasessa.*
 (20) *Ongelman ratkaisu **pitäisi lähteä** oppilaasta itsestään.*

Taulukosta 4 ilmenee yksi huomattava seikka tekoluokkaan liittyen: tekoluokkaan kuuluu 29 % genetiivisubjektillisista intransitiivilauseista, kun taas nominatiivisubjektillisistä siihen ei kuulu yhtäkään tapausta. Aineistossani siis sellaisia verbejä, jotka esittelevät ihmisen aiheuttamina siirtyminä tilasta toiseen, esiintyy vain genetiivisubjektillisissä tapauksissa. Tässä kohtaa aineistoni pienuus saattaa taas vaikuttaa asiaan. Suurempi aineisto voisi sisältää ainakin muutamia sellaisia tapauksia, joissa olisi tekoluokkaan kuuluva verbi ja nominatiivisubjekti. Näyttäisi kuitenkin siltä, että tekoluokkaan kuuluvat verbit liittyvät lähes poikkeuksetta sellaisiin lauseisiin, joissa on genetiivisubjekti. Tekoluokkaan jaottelemisani lauseissa subjektin tarkoitteet ovat elollisia. Olen luokitellut tekoluokkaan myös sellaisia lauseita, joiden subjektin tarkoite on jokin kollektiivi, kuten esimerkiksi hallitus. Esimerkissä (21) on tekoluokkaan kuuluva verbi.

- (21) *Työnantajien **pitää tulla** aika paljon lähemmäksi, mikäli he haluavat tehdä ratkaisun.*

Autio (2014: 78) on todennut tutkimuksessaan, että tamperelaisnuorten puhekielessä nominatiivi näyttää erikoistuneen tapauksiin, joissa subjektin tarkoite on eloton, ja ta-

pauksiin, joissa inhimilliseen subjektin tarkoitteeseen viittaava subjekti ei ole lauseen kuvaaman toiminnan vastuullinen toimija. Se, että omassa aineistossani ihmisen aiheuttamaa tilasta toiseen siirtymistä kuvaava tekoverbi esiintyy vaan genetiivisubjektin kanssa, tukee tätä Aution päätelmää. Kaikki aineistoni nominatiivisubjektin sisältävät intransitiivilauseet kuvaavat joko asioiden sijaintia, asentoa tai suhdetta, tai niiden verbien kuvaamaa toimintaa ei esitetä ihmisen aiheuttamana. Ne siis vaikuttavat kaikki olevan sellaisia, joissa verbi ilmaisee jotain sellaista toimintaa, jonka vastuullinen toimija subjekti ei ole. Aineistoni nominatiivisubjektilliset muodot ovat mielestäni täysin ymmärrettäviä. Esimerkki sellaisesta nominatiivisubjektillisestä lauseesta, jossa subjekti ei ole vastuullinen toimija verbin ilmaisemassa toiminnassa, on esimerkki (22). Siinä ablatiivisijainen adverbialiaali *heiltä* ilmaisee vastuullisen toimijan. Genetiivisubjektillisissä intransitiivilauseissa on myös sellaisia verbejä, joiden kuvaamasta tekemisestä subjekti ei ole vastuussa. Ne lauseet olisivat täysin luontevia, vaikka subjekti olisi nominatiivissakin. Tällainen lause on aineistostani esimerkki (23).

(22) *Heiltä postitoimien hoitaminen pitäisi onnistua.*

(23) *Navetan piti valmistua jo marraskuun alussa.*

Osa aineistoni genetiivisubjektillisistä intransitiivilauseista taas on sellaisia, joihin normin vastainen nominatiivisija ei sovi, sillä lauseet eivät säily kieliopillisina. Tällaisia lauseita aineistossani on 14 kappaletta, ja niissä esiintyvät intransitiiviverbit ovat *elää, toimia, miettiä, varautua, tulla, pystyä, pyrkiä, sopia, suhtautua, lentää ja mennä*. Nämä lauseet voisi tulkita sellaisiksi, että niiden subjekti on aktiivinen toimija ja vastuussa verbin kuvaamasta toiminnasta. Tällaisista tapauksista ovat aineistossani esimerkit (24) ja (25). Tämä huomio siitä, että nominatiivi ei ole mahdollinen subjektin sija kaikissa tapauksissa, mukailee sitä yleistä intuitiota, että genetiivisubjektilla nesessiivirakenteen verbin ilmaisema velvollisuus tulkitaan subjektin tarkoitteena olevan henkilön velvollisuudeksi. Nominatiivisubjektillisessä lauseessa taas subjektin tarkoite kuvataan vähemmän vastuulliseksi. (Itkonen 1974: 932; Laitinen 1992: 14; Vilkuna 2000: 286–287.)

(24) *Aurinkokuninkaan hovissa tanssittiin menuettia, koska siinä on esimies, joka määrää tarkkaan, kuinka tanssijoiden pitää toimia.*

(25) *Minusta muusikon pitää mennä eteenpäin ja kypsyä iän mukana.*

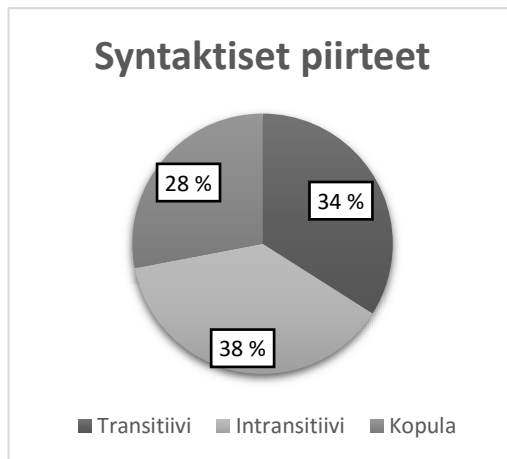
Aution (2014: 74) tutkimuksessa subjektin omaa aloitteellisuutta implikoivat verbit, kuten *ymmärtää*, *mieltii* ja *ajatella*, esiintyvät yleensä sellaisen subjektin kanssa, joka on kokijan roolissa, eli subjektin tarkoite on tällöin inhimillinen. Kokijan sija on Aution tutkimuksessa muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta genetiivi. Näillä oman aineistoni genetiivisubjektillisilla intransitiivilauseilla, jotka eivät voi olla normin vastaisesti nominatiivisubjektillisiä, on kaikilla inhimillinen subjektin tarkoite. Aineistoni nominatiivisubjektilliset intransitiivilauseet taas ovat sellaisia, joissa subjektin tarkoite on eloton. Tällainen tapaus on esimerkki (26).

(26) *Rahoitus pitää löytyä perjantaihin mennessä tai projekti kaatuu siihen.*

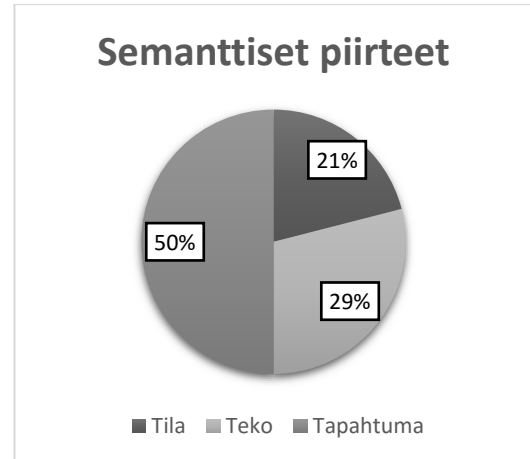
3.3. Yhteenveto

Kielenhuollon suosituksen mukainen genetiivi on aineistoni perusteella sanomalehtikielissä nominatiivia yleisempi nesessiivirakenteen subjektin sijamuoto. Genetiivisubjekti esiintyy tasaisesti kaikissa monikäyttöisissä lausetyypeissä, kuten luvun 3.1. taulukosta 1 käy ilmi. Kuten aikaisemmassa tutkimuksessa (Itkonen 1974; Laitinen 1992) on todettu, myös oman aineistoni perusteella transitiivilauseiden subjektin sija on genetiivi. Aineistoni perusteella genetiivisubjektillisista kopulalauseista suurin osa on sellaisia, jotka saavat predikatiivitäydennyksen (taulukko 3). Genetiivisubjektillisten lauseiden jakautumista monikäyttöisiin lausetyyppeihin olen havainnollistanut kuviossa 1.

Intransitiivisissa verbeissä subjektin sijanvalinta näyttäisi lauserakenteen sijaan liittyvän siihen, millainen merkitys nesessiivirakenteen pääverbillä on. Kuten luvun 3.2. taulukosta 4 ilmenee, subjektin sija on genetiivi lauseen verbin kuuluessa tekoiluokkaan. Tällöin genetiivisubjektin tarkoite on elollinen. Lauseissa, joissa on transitiiviverbi ja tekoiluokkaan kuuluva intransitiiviverbi, on aineistoni perusteella aina genetiivisubjekti. Tämä mukailee Laitisen (1992) ja Aution (2014) tutkimuksissa esille tulleita päätelmiä siitä, että genetiivisija liittyy useimmin elollistarkoitteeseen subjektiin ja sellaiseen lauseeseen, jossa subjektin tarkoite esitetään sellaisena toimijana, joka on verbin kuvaamassa toiminnassa vastuullinen toimija. Aineistoni genetiivisubjektillisten lauseiden jakautumista semanttisten piirteiden mukaan olen havainnollistanut kuviossa 2.

KUVIO 1. Genetiivisubjektillisten lauseiden jakautuminen syntaktisesti.

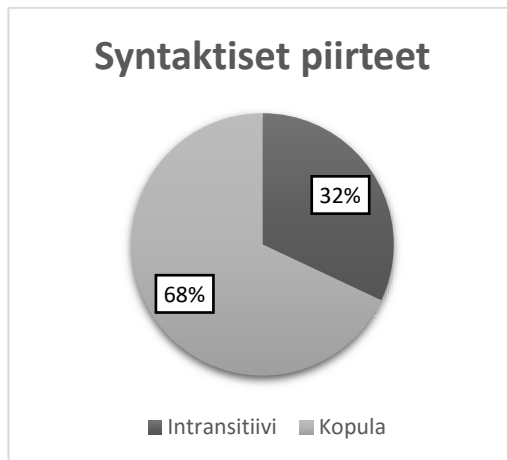

KUVIO 2. Genetiivisubjektillisten jakautuminen semanttisesti.

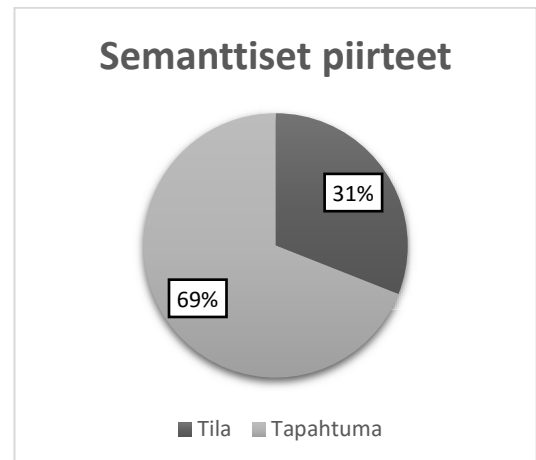
Nominatiivisubjekti esiintyy aineistossani vain intransitiivi- ja kopulalauseissa. Useimmin nominatiivisubjekti liittyy juuri kopulalauseisiin. Kun aineistoni sisältää saman verran nominatiivi- ja genetiivisijaisia subjekteja, intransitiivilauseiden yhteydessä nominatiivisubjekti on aineistossani lähes yhtä elinvoimainen kuin genetiivisubjektikin. Nominatiivisubjektillisten lauseiden jakautumista monikäyttöisiin lausetyyppeihin olen havainnollistanut kuviossa 3. Nominatiivisubjektillisten tapausten jakautumisessa kopulalauseissa ei ole alatyyppeiden välillä samanlaista merkittävää eroa kuin genetiivisubjektillisissä tapauksissa. Kopulalauseet ovat jakautuneet melko tasaisesti alatyyppeihin, mutta predikatiiviadverbiaalitäydennyksen saavia tapauksia on vähemmän kuin predikatiivi- ja adverbiaalitäydennyksen saavia. Tämä jakautuminen näkyy luvun 3.1. taulukossa 3.

Nominatiivisijaisen subjektin tarkoite on aineistossani yleensä eloton. Nominatiivisijainen subjekti ei liity sellaisiin lauseisiin, joissa ilmaistaan ihmisen aiheuttamana esitettyä tilasta toiseen siirtymistä. Aineistossani ei siis ole tekoluokkaan kuuluvia nominatiivisubjektillisiä tapauksia, kuten taulukosta 4 ilmenee. Kuviossa 4 havainnollistan nominatiivisubjektillisten intransitiivilauseiden jakautumista tila- ja tapahtumaluokkiin. Nominatiivi vaikuttaisi olevan aineistossani ensisijainen subjektin sija silloin, kun kyseessä on tilaluokkaan kuuluva verbi eli kun ilmaistaan jonkin asian sijaintia, suhdetta tai asentoa. Tämä johtuu siitä, että nominatiivisubjekti esiintyy sanomalehtikielessä yleisimmin kopulalauseen yhteydessä ja kopulalauseiden *olla*-verbi kuuluu tilaluok-

kaan. Tilaluokkaan luokittlemieni intransitiivilauseiden subjektin tarkoitteet ovat lähes poikkeuksetta elottomia.

KUVIO 3. Nominatiivisten lauseiden jakautuminen.

KUVIO 4. Nominatiivisten intransitiivilauseiden jakautuminen semanttisiin luokkiin.

Aineistoni kaikki lauseet olisivat luonnollisia ja toimivia, jos niissä olisi kielenhuollon suosituksen mukaisesti genetiivisubjekti. Moni sellaisista aineistoni tapauksista, joissa on genetiivisubjekti, ei olisi luonnollisia nominatiivisubjektin kanssa. Sellaisilla lauseilla, jotka ovat kieliopillisia vain genetiivisijassa, on aineistossani samanlaisia piirteitä: niissä subjektin tarkoite on elollinen, verbin kuvaamasta toiminnasta vastuussa oleva toimija.

Tutkimukseni mukaan nesessiivirakenteen subjektin sijaan vaikuttavat myös subjektin tarkoitteen semanttiset piirteet, kuten elollisuus ja elottomuus tai inhimillisyys. Tulokseni siis mukailevat aikaisempia Aution (2014) ja Laitisen (1992) tutkimustuloksia. Kuten luvussa 3.2. kerroin, kaikki aineistoni subjektit, joilla on inhimillinen tarkoite, ovat genetiivisijaisia kuten Autionkin tutkimuksessa. Eloton subjekti esiintyy useammin nominatiivissa kuin genetiivissä, ja nominatiivisubjekti voidaan tulkita toimijaksi, joka ei ole verbin kuvaaman toiminnan vastuullinen toimija. Elollistarkoitteiset subjektit esiintyvät yleensä genetiivisijaisina, ja genetiivi on vastuullista toimijaa ilmaisevan subjektin sija.

4. PÄÄTÄNTÖ

Tutkin kandidaatintutkielmassani nesessiivirakenteen subjektin sijaa sanomalehtikielessä. Aineistoni keräsin Kielipankin Korp-korpuksesta, ja se sisälsi 100 kappaletta nominatiivisubjektillisia ja 100 kappaletta genetiivisubjektillisia tapauksia. Rajasin tarkastelun kohteeksi vain verbiketjut, joissa nesessiiviverbinä on *pitää* ja pääverbinä A-infinitiivi. Yhtenä tutkimuskysymyksenäni oli se, miten verbin ympärille muodostuva lauserakenne vaikuttaa subjektin sijaan. Toisena tutkimuskysymyksenäni oli se, miten verbin semanttiset ominaisuudet vaikuttavat nesessiivirakenteen subjektin sijaan.

Subjektin sijanvalintaan liittyviä kysymyksiä on aikaisemmin tutkittu lähinnä subjektin ominaisuuksien kannalta. Näkökulman muuttaminen siten, että tarkastelun kohteena on rakenteen pääverbi, on tarkentanut kuvaa subjektin sijan vaihtelusta. Olen omassa tutkimuksessani havainnut esimerkiksi sen, että genetiivisubjekti esiintyy norminmukaisesti kaikkien monikäyttöisiin lausetyyppeihin kuuluvien lauseiden kanssa, mutta nominatiivisubjektin esiintyminen ei ole jakautunut yhtä tasaisesti. Nominatiivisubjekti näyttää liittyvän erityisen paljon kopulalauseisiin. Kopulalauseiden *olla*-verbi ei ilmaise sellaista siirtymistä tilasta toiseen, jossa lauseen subjektin tarkoite olisi vastuullinen toimija. Kopulalauseiden suuren edustuksen nominatiivisubjektillisissä tapauksissa voisi arvella johtuvan siitä, että nominatiivisijaiset subjektit ovat usein elotontarkoitteisia, ei-vastuullisia toimijoita. Sellaiset lauseet, joissa on teko-verbi, saavat yleisesti genetiivisubjektin. Lauseet, joissa on tapahtumaverbi, voivat saada niin genetiivi- kuin nominatiivisubjektinkin.

Aikaisemmissa tutkimuksissa subjektin sijanvalintaa on tarkasteltu subjektilähtöisesti. Tutkimuksissa on ilmennyt, että elotontarkoitteinen subjekti, joka ei ole lauseen kuvaaman toiminnan vastuullinen toimija, saa sijakseen nominatiivin. (Itkonen 1974; Laitinen 1992; Autio 2014.) Omassa tutkimuksessani olen lähestynyt sijanvalintaa tutkimalla A-infinitiivimuotoisen verbin vaikutusta subjektin sijaan. Tutkimukseni osoittaa, että verbin ilmaistessa aktiivista toimintaa subjektin tarkoite on elollinen ja subjekti on genetiivisijainen. Kaikki nominatiivisubjektilliset intransitiivilauseet ovat sellaisia, joissa subjektin tarkoite on eloton. Tulokseni siis mukailevat tältä osin aiempaa tutkimusta, vaikka tarkasteluni on ollut verbilähtöistä. Kuva subjektin sijanvalinnasta on kuitenkin jon-

kin verran tarkentunut omassa tutkimuksessani, sillä olen tarkastellut syvemmin rakenteen pääverbin syntaktisia ja semanttisia piirteitä. Intransitiivisten lauseiden kohdalla subjektin sijaan vaikuttaa se, mihin semanttiseen luokkaan lauseen verbi kuuluu. Tila- ja tapahtumaluokassa molemmat sijat ovat mahdollisia, mutta tekoluokan sija on genetiivi.

Tutkimustulokseni mielestäni täydentävät aikaisempaa tutkimusta hyvin, mutta erityisesti semanttisten piirteiden analysointia voisi syventää vielä entisestään. Tässä kandidaatintutkielmassani jako semanttisiin piirteisiin oli melko yksinkertainen kandidaatin tutkielman rajallisuuden vuoksi. Tila-, teko- ja tapahtumaluokkia voisi jakaa erilaisiin alaluokkiin. Alaluokkien mahdollisia yhteisiä piirteitä ja niiden vaikutusta sijanvalintaan voisi tutkia tarkemmin.

Kandidaatintutkielmassani aineisto on myös melko pieni, ja tarkemman analyysin tekemiseksi aineiston olisikin hyvä olla reilusti suurempi. Omassa tutkielmassani joidenkin alatyypien erot ovat hyvin pieniä ja jotkut alatyypit eivät edustu aineistossani lainkaan. Suuremmasta aineistosta voisi varmemmin tehdä johtopäätöksiä siitä, onko joidenkin alatyypien vähäiseen edustukseen vaikuttanut vain se, että aineisto on niin pieni. Suuremmasta aineistosta olisi mahdollista löytää enemmän erilaisia lausetyyppien alatyyppejä.

Jatkotutkimuksessa tutkimuskohdetta voisi laajentaa siten, että se koskisi myös muita nesessiivisiä finiittiverbejä, esimerkiksi *täytyä*- ja *tarvita*-verbejä. Aineiston voisi jatkossakin kerätä korpuksesta, mutta myös esimerkiksi kyselylomaketta voisi hyödyntää aineiston keräämisessä. Jatkossa voisi keskittyä myös aineistossa esiintyvien nesessiivirakenteiden tempuksiin ja moduksiin ja tutkia niiden mahdollista vaikutusta subjektin sijanvalintaan. Suuresta aineistosta voisi löytyä yhdistäviä asioita esimerkiksi tempusten välillä. Näin kuva siitä, mitkä kaikki seikat vaikuttavat subjektin sijaan, laajentuisi entisestään.

LÄHTEET

- AUTIO, SIINA 2014: *Nesessiivirakenteet tamperelaisnuorten puhekielessä. Morfosyntaktis-semanttinen analyysi*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö.
- BIBER, DOUGLAS – CONRAD, SUSAN – REPPEN, RANDI 1998: *Corpus linguistics. Investigating language structure and use*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HAKANEN, AIMO 1986: Satakuntalaismurteiden lauseenvastikkeista. *Sananjalka* 28 s. 17–30.
- HAKANEN, AIMO 1993: Nesessiivisyyden ilmaisemisesta nykysuomessa. – Eeva Herrala, Jorma Luutonen & Sirkka Saarinen (toim.), *Systeemi ja poikkeama. Juhlakirja Alho Alhoniemen 60-vuotispäiväksi 14.5.1993* s. 177–193. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 42. Turku: Turun yliopisto.
- HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED 1979: *Nykysuomen lauseoppia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 350. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- IKOLA, OSMO 1974: *Lauseenvastikeoppia. Nykysuomen lauseenvastikkeiden ja niihin verrattavien rakenteiden selvittelyä*. Tietolipas 76. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ITKONEN, TERHO 1974: Ergatiivisuutta suomessa. – *Virittäjä* 78 (4) s. 379–398.
- ITKONEN, TERHO – MAAMIES, SARI 2012: *Uusi kieliopas*. Viides, tarkistettu painos. Hämeenlinna: Tammi.
- JAAKOLA, MINNA 2004: *Suomen genetiivi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 995. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KANGASNIEMI, HEIKKI 1992: *Modal expressions in Finnish*. Studia Fennica 2. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KOIVUSALO, ESKO 1981: Hyvän tyylin ominaisuudet kielenhuollon kannalta. – Antero Niemikorpi (toim.), *Tyylin monet kasvot. Stilistiikan päivät Oulussa 25.–26.10.1980* s. 29–39. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitoksen tutkimusraportteja 23. Oulu: Oulun yliopisto.
- KOIVUSALO, ESKO 1992: Sanomalehti ja äidinkieli. – *Kielikello* 2/1992 s. 3–6.
- KORHONEN, RIITTA – MAAMIES, SARI (toim.) 2015: *Kielitoimiston kielioppiopas*. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 175. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus.

- LAITINEN, LEA 1992: *Välttämättömyys ja persoona. Suomen murteiden nesessiivisten rakenteiden semantiikkaa ja kielioppia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 569. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAITINEN, LEA 1993: Nesessiivirakenne, kieliopillistuminen ja subjektiivisuus. – *Virittäjä* 97 (2) s. 149–170.
- LEINO, JAAKKO 2015: The syntactic and semantic history of the Finnish genitive subject. Construction networks and the rise of grammatical category. – Marja-Liisa Helasvuo & Tuomas Huumo (toim.), *Subjects in constructions. Canonical and non-Canonical*. Amsterdam: John Benjamins.
- MAAMIES, SARI 2002: Mitä kielenhuoltaja tekee? – *Kielikello* 4/2002 s. 3.
- MÄKINEN, KIRSTI 1992: Muuttuuko lehtikieli? Muuttaako lehtikieli? – Valma Yli-Vakkuri, Maija Länsimäki & Aarre Nyman (toim.), *Yhteiskunta muuttuu – kieli muuttuu. Nykysuomen Seuran 10-vuotisjuhlakirja* s. 211–235. Porvoo: WSOY.
- PAJUNEN, ANNELI 2001: *Argumenttirakenne. Asiaintilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä*. Suomi 187. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- VIINIKAINEN, TARU 2010: *Taipuuko ”akrobaatti Aleksandra”? Nimikekonstruktio ja nimikkeen taipuminen lehtikielessä 1900-luvulta 2000-luvulle*. Dissertations in Education, Humanities, and Theology 1. Joensuu: Publications of the University of Eastern Finland.
- VILKUNA, MARIA 2000: *Suomen lauseopin perusteet*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 90. Toinen, korjattu painos. Helsinki: Edita.
- VISK= HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2008: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <http://scripta.kotus.fi/visk> (6.10.2016)